

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 224 (12614)

1984 чылдың сентябрь 28, пятница

1925 чылда үндэсэллелингер.

Өртү 3 көп

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ АЙЫ ЧОРУП ТУР

Совет Тываның 40 чыл юбилейинге чедир тараа ажаалдазын бүрүн доозар дээш бүгү күштү олче мөөңнээр

БҮГҮ КҮШТҮ—ТАРАА АЖААЛДАЗЫНЧЕ

Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир 13-ле хонук арткан. Үе дыка эвээш. Кылыр ужурулг ажал ам-даа хөй. Хоорай, суурларны, бажың-балгатты аян кирир, деринер, шимээр, чаагайжыдар дээш черле чүнү чок дээр! Оон-биле чергелештир кол чүве болза, байырлагла төлөстиг ужуражыр дээш алган план, хүлээлгелеривисти күүседир дээш бүгү күштү мөөңнээр болур.

Агаар-бойдустун таарымча чок байдалдарының уржуу-биле малга чөм белеткели, тараа, ногаа ажаалдазы орайтап эгелзэн болгаш ол ажалдар түлүктөп турар. Ам-даа 138 муң гектар черниң дүжүдүн ажаап алыр апар. Ынчангаш көдээ ажал-ишчилерниң мурунда кончук нарын байдал тургустунуп келген. Бо айтырчү чүгө көдээ ажал-ишчилерниң мурунда эвес, а харын республиканың бүгү ажалчы чоннарының мурунда чидин-биле тургустунуп турар. Чүгө дизе, тайгалар баштарында хар чаапкан, кыштын тыныжы эжитки соктап келген. Бир эвес шалыпкын хемчег албас, бүгү күштү олче мөөңнөвөс чүве болза, тараа хар адаанче кирип болур. Мону кижи бүгүдөй медресеп билгеш, тарааның салым-чолун шитпирээринге бодунуң үлүг-хуузу кирир черек.

Күскү ажалдары Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир доозар дээш СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, көдээ ажал-агый эргелдери, партия, профэвилел, комсомол организациялары, совхозтар директорлары, көдээ ажал-агыйның специалистери тараа ажаалдазын арткан он хонукта доозар дээш бүгү чүүлдү кылыр ужурулг. Хову-шөлдерде ажалды шын организастаар, кижи болгаш техника күжүн ылаптыг сайгара тургузар. Тарааны дүн-хүн дивейн ажаарының ээлчеглерин тургузар. Шөлде ажалдап турар кижилерниң бүдүрүчкүлүг ажалдарына таарымчалыг байдалдары тургузар черек. Биргээр чугаалаарга, тараа шөлдеринге ажал-иш каяа-даа үзүктөл чок хайныккан турар ужурулг.

Бо бүгүнү чедип алыры-биле ажал-агыйларның удурткучулары, партия, совет ажалдакчылар бүгү күштү тараа ажаалдазынче мөөңнөп, бүгү кижилерин бут кырынга тургузар ужурулг.

Көдээниң ажал-ишчилери, механизаторлар, хоорай, суурлардан барган шефчилер тараа ажаалдазын он хонук иштинде доозар дээш бүгү күжүвүстү берээлинер!

Бистиң интервьювус

ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ ДЕМДЕГЛЭЭР

Совет Тываның 40 чылдыг тураскааткан шалыпчы айда районун ажал-ишчилери кайы хиле ажаллап, кандай күш-ажылчы чедиинчилерин чедип алганын чугаалап бээрин СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары В. С. Очур-оолдан бистиң корреспондентивист Т. П. Хертек дилзэн. Оон харымзын кыскасы-биле мөд ааанда парладымыс.

— СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму Совет Тываның 40 чылдыг ажалдар болдуруп, сентябрың шалыпчы ай кылдыр чарлаан шитпирин районун коммунистери, ажалчы чоннары күш-ажылчы улуз көдүрүшкүн-биле хүлээп алган. Айның баштайгы күннеринден эгелзеш кол-ла кичээлгелерни күш-ажылчы коллективтериниң планын оонаалдарын, республиканың юбилейинге ажал кылдыр алган социалисттер хүлээлгелерин күүседиринче угландырып, ол үениң дургузунда районун партия комитетинин, партия эге организацияларының чорудар организастыг, агитас-массалыг ажалдарына тодраткан — деп, Владимир Салдакович эгелзиде демдеглээн.

— Мал ажылының продуктуларын бугуларын болгаш күрүнеге садарын көвүдээр дээш хемчеглерин алган түшкүндө, «Кара-Хаак», «Көк-Тей», «Тере-Хал» совхозтар күрүнеге эгт садар тос айлар даалганын боттадырган. Сут-бараан фермаларының ажал-ишчилери эки ажалдаан, оон уламында район тос айларда күрүнеге 2010 тонна сут садар планын хуусаа бестиде күрүстөк. «Шамбалыг» совхозтан өскө ажал-агыйлар планын күрүнеге шидеэн. Күрүнеге дүк садарының чыл даалганын хол-жулар күүседир артамык болган.

Күш фабриказының коллектив республиканың юбилейинге төлөстиг ужуражыр дээш шалыпчы ажалдаанында күрүнеге эгт болгаш күш чугурамын садарының он бирги беш чымылын дөрт чымылдарын оонаалдарын хуусаа бестиде боттадырган мактап турар бис. Октябрь айның ортан үенинде беш чыл планын күүседир сорулганы салган ажалдап турарлар. Оларны сөзү ажал-херектери-биле карышпай турар.

Районун ажал-агыйларын шитпирчү малынга чедир мал

ДҮН, ХҮН ДИВЕЙН АЖЫЛДААР

— Тараа бо чылың чаагай үнген-дир!

Ынча дээш «Кызыл тараачын» совхозтун хоочун механизаторларының бирээзи Владимир Горев дөш өрү чыгып чоруткан алдындагык тараа сымтарын айтып. Оон чаа доктааткан комбайны ээлиңиң сестерин оожум хөмөй-биле «бадыткады».

Шинилг суурнуң бетин талазында дежелдир үне берген ховуда «Кызыл тараачын» совхоз арбай тараачын. Ону алды комбайн чаа-ла дөрт кестирп эгелзэн. Оларның бүнкерлериниң доларын манаан дөрт машина ховунуң адаа талазында, орук хажымында, чыскаалыккан турлар. Ол хову мал чөмчүлгү белеткелинге турган механизаторларның хөй кезин бурвуну хүндэ эгелзеп хаара туттуган. Владимир Горев база погаан массадан олче «октааткан» болду.

Бо күскү дүжүт дугайында кыш сөс солдураа бестиде Владимир Илюкентьевич халас эгелзирбиз. Комбайн бестиде тырлы берген тараа сымтарын дуулажымы-биле кады арылганын чугаалап тур. Совет Тываның юбилейинге үткүшүлгү механизаторларын алган хүлээлгелерин күүседир дээш оон сөзүлгү чугаалаан.

Ийнде, артык кезектер чедиптес. В. Горев комбайнын бис тың чадал пат болган Ылангыя масалын кезиптештүрүп, оон сымдан үнүчүлгү аажок. Шаңче камнаар диге,

өйүл чорутуру илден.

— Совхозтун тараажылары бир гектардан-на 15 центнерге ол юбилейге тураскааткан ажалчы хүлээлгелер чүве-деп, ол чугаалады. Чаагай дүжүтү көргөш, чаагай хөмөй көдүрүдүр. Ынчангаш бо дүжүт хуузаа 16-дан куулатпас деп бодал түр бис.

Владимир Горев чугаазын ара соксаткан, тарааже, комбайныча база каттап көргөш, боданы берди. Бир-ле чүвө оон сеткилин дүвүрөткенин илден.

— Сөглөң сөстү ээлээр ужурулг бис. Иччалза-даа.

Хоочун механизатор бергелерге доктады. Бирээде тарааның башкамы дески эвес, Арбайның үнгөн чери тайга эгелзеп болганда, гоокумалар бораның турган. Ынчангаш тараа аралаштыр башкап. Оон алдыда сөзүгү хонуктап, тараа аралаштыр башкап чүвө уде, чыс-хаймы үзү чок болган. Манаар дээрге үе орайтап, ол хал ажалчы кирип болур, манаар дээрге шуту погаан тараа база эгелзек.

Ийнде, артык кезектер чедиптес. В. Горев комбайнын бис тың чадал пат болган Ылангыя масалын кезиптештүрүп, оон сымдан үнүчүлгү аажок. Шаңче камнаар диге,

ону артыктап алыр черек. Чаагай үнгөн тарааны көрүп, алган хүлээлгелер бодол ора. Минута-даа ажал чок орагга, чүрөккө гарыңчы.

Комбайн ремейнериниң, пошорь бөдүктериниң чедишпелерге «Кызыл тараачын» тараажылары хомудал турарлар. Бир эвес ол артык кезектер уржуудан анаа тургустунулар болбас болза, эгелзедир бир комбайнын 21 тонна тараа бастыраар азы 17 га черниң дүжүдүн чыттыр кестирер дээш даалга чедишкенин, халында ажал күрүсетинин болур.

— Артык кезектер — алган сөзүвүстү күүседирп магадааар — диип, бригаданың комбайнлери чугаалаар болдулар.

Үште, тараа сөөртүр машиналар эвээш. Ам массалык чедишкени эгелзедир болза, о-төрт машина четтиккестир-бүр. Совхоз алды немей бугушун машиналарны бугу чөмчө-ле эвээш. Дөрт бүнкерлериниң, машина манаарың чөмчө-ле чөмчө.

Тараажыларың алың-чөм хандыргалды эки. Повар Татьяна Пидорева шынарлыг, язы-бүрү чөмчү кылып турар. Ол чүгө дуулажык чөгүгга хомудам. Чааскаан арый боорда четтигин турар. Улаас барым районнардан база механизаторлар келир. Кижик көвүдээр, ыңчан шуту четтиккестеп болур. Ол дугайында совхозтун дирекциязы билдир, ыңчалза-даа мынчага кижик тып бербиз.

Ийнде-биле бо чымын «Кызыл тараачын» тараажылары 750 гектар черде тараа культулары ажаап алдыр. Бо хүнерде 600 хире га черниң тараазы ажаап. Ортума-биле бир гадан 15—16 центнер алдынын турар. Сөглөң сөске ээ болуп турар чорук совхозтун чер ажалдыгыларын сетки-сагыжын хайныктырган. Олар Тываның юбилейинге үткүшүлгү чөмчө-ле чөмчө.

Тараажыларың хандыргалы багай эвес. Ук шөл сол чөмчө-ле манаар эвес болганда механизаторлар бажың-чөгүгга чурттап турарлар. Эптен, хүн чаа үнүң оода оларын түскүл антобес бонга-да төвүңге эжкен каар, кезең.

Тараажыларың хандыргалы багай эвес. Ук шөл сол чөмчө-ле манаар эвес болганда механизаторлар бажың-чөгүгга чурттап турарлар. Эптен, хүн чаа үнүң оода оларын түскүл антобес бонга-да төвүңге эжкен каар, кезең.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: комбайнер В. Горев; ажаалда үенинде.

О. ОХЕМЧИНИН ФОТОЛАРМ.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ К. СОРСА-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Совет чазактың чалаанын бугулар Совет Эвилелинге ала-баның аян-чоруну, кылып чедип келген Финляндияның Премьер-Министри, ол чуртун Социал-демократтыг партиясының Диргазы К. Сорса СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Диргазы К. У. Черненко сентябрь 26-да Кремльге хүлээп алган.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында чаагай ко-жа-хөлбөз харылзаалар бажың-биле шалкып хөгжүүрүп үргүжүлөп турар, ыңчангаш херек кырында бүгү талаалар кылыр — экономикага, культурага, политикага ий чурттарын кайызында-даа ажалчыг кады ажалдажыткан улам ыңай калбартырың эки перспективалары бар дээр-эки беседаның үенинде демдеглээн. Боттарының эрге-ажыктарын барымдааланышкан, ий чурттар боттарының харылзааларын моон солгаар-даа калбартырың, ыңчангаш үнүң дугаада ол эрге-ажыктар Н. И. Хрущев, кады ажалдажыткан болгаш бот-боттарында дуулажыкка дугайында 1948 чылда совет-финлянд керээде илгерилештирген, ук керээни 2004 чылга чедир амгы үеде күштүг болдурун.

Бистиң чуртвус-биле найырадым политиказын чорутуруп, президентлер Ю. К. Пааскивиниң болгаш У. Кекконениң үндөшлөп тодаргайлаан Финляндияның даштыкы политиказын улаанышканын Финляндия Республиканың Президентизи М. Койвистонун улуз ужурашканы деп санап турары Совет Эвилелинге эки билдирер деп. К. У. Черненко чугаалаан. Финляндияның Совет Эвилели-биле найырадым болгаш кады ажалдажыткан бажың-биле улаанышканын боттадырың, улаанышканын Премьер-Министри болгаш Социал-демократтыг партиясының Диргазы К. Сорсаның салышкыны ССРЭ-де база үнелер турар. Ол улаанышканын кайызында чокка барымдааларында Финляндияның чалаанын шитпирин К. Сорса илгерилештирген болгаш ук улаанышканын кайызында чок чорутуру дээш Финляндияның демократтыг, лешилгелер күштеринин, чо-нуң калбак бөдүктеринин тур-жуп турарын бодыткаан. Финляндия-биле чаагай харылзааларын бүгү чөмчө-ле хөгжүдериңе шугум Совет Эвилелиниң даштыкы политиказында чүгө-ла улаанышканы болуп келген болгаш болуп-даа турар, ыңчангаш ол харылзааларын айтыртыларын моон солгаар-

даа онза кичээлге-биле көөр ажаар деп. К. У. Черненко онза-лап демдеглээн. СЭКП-ниң болгаш Совет кургунунуң принципадыг бо улаанышканы В. И. Ленин биске чагаан. Дайын кыжанышканын узуукаарында, бөө-челсектерин, хамыктын мурунда жароолу чөлөккө элдер бугулары болдурумынче эргөжөк чүгү-дү бүгү-ле күлүлери кылыр-ыңгыраа ий чурттарын шитпиринде делегей айтыртыларын чугаалажып көргөн үеде бастыкаан. Делегей харылзааларын шитпиринде экилдер-ринге, ук харылзааларын чар-варышканын орутуучу катар кириринең бугу солгунгалыг, бугу кижилер-биле калбак кады ажалдажыткан дайын кыжанышканын ула-улар, тайбынын камгалаар дээш демиселге кылыртып Совет Эвилелиниң белегин К. У. Черненко онза-лап демдеглээн. Социалисттер интернационалда бактап турар партиялар солгаарлажып болбас ол айтыртыларын шитпирлээрине биче эвес ролду ойноп болур ийик.

Европаның солгун девискээ-ринге жароолу чөлөк чок зо-наны тургузарын санаалдан Финляндияның инициатива-зы амгы делегей байдалында политиказын улуз ужурашканы болуп турар. Ол санаалы Совет Эвилели дөткөп турар болгаш ону боттадырыңа ийгин бээрине оон белегин К. У. Черненко бастыкаан. СЭКП-ниң болгаш Финляндияның Социал-демократтыг партиясының аразында хөй чылдар дүргүзүлдү харылзааларга сеткил хамышканын ийи талаалар илгерилештир, ыңчангаш Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразында найырадым харылзааларын база бүгү талаалыг кады ажалдажыткан хөгжүүрүңе болгаш бажың-биле Европага база бүгү делегейге тайбын-ның херээңге ажалчыг салышканын ол харылзаалар кирип турар. ФДСП бо ула-нышканы моон солгаар-даа илгерилештир ийгин бээр деп, К. Сорса демдеглээн. Найырадым байдалга болган беседга киришкениң: совет талаан — СЭКП ТК-ның Политбюро кеңешүүнүңе кандаат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кеңешүү, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дуулажыкы А. М. Александров, ССРЭ-ниң Финляндия элчини В. М. Соболев; Финляндия талаан — Финляндия-ның ДХМ-ниң статс-секретары М. Туовиниң болгаш Финляндияның ССРЭ-де элчини А. Кархило.

(СЭТА).

БЕДИК СОЛУГА, ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕ

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинин юбилейлг пленумунга Константин Устинович Черненко-нуң чугаазын Украинаның уран чүүдөр мастерлери бистер, хөй националдыг совет культураның чедиинчилерин тодаргайлаан. Ийилелдин аммыдырыңа оон хүлээлгелерин айтып партиязын публицистиканың чымынчак документин кылдыр үткүл, хүлээп алдымыс. Эп К. У. Черненко чугаазының олу-руг бүрүзү социалистг реали-аминиң оруу-биле совет лите-ратураның болгаш уран чүгү-дүн улам ийгилик хөгжүл-дэни дугайында партияның сагыш салышканын тодаргай илгерилештир турар.

Бистиң литераторларымыс-тың, чүрүкчүларымыстың, хөг-жүлүлериныстың, таста бол-ган кино ажалдажыкының чөмчө-лөккө солгунгалыг кай-гамчык хөй талаалы. Оларның чогаалчыны тынышканымын ылак Ала-чүртүвүстүн чо-нуң хөй талаалы аммыдырлыг. Төрөөн чуртунуң маадырлыг төмүтүн тодаргай чырыда-рыңа улаган. Төгү-беле кижилерин чүгүдө чөлөк болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, эп К. У. Черненко онза-лап демдеглээн.

Буняның чоруктуу, соци-ализминг белик наадаларын үрүн чүгү-беле бастыраар бе-дик хүлээлге бистере, культу-раның ажалдажыкына онза-лаан. Ол белик солуга-га төлөстиг болгаш шыңың болур бис!

В. БОРОДАН.

ССРЭ-ниң улустун чүрүкчү-лү, Ленинне шагнаалдан лау-реаты.

ДУЖУТТУ—ШЫГЖАМЫРЖЕ

ССРЭ-ниң Төв статистика эргелелиниң мезээзин бугулар адырга, сентябрь 27-ге чедир чуртта нияттан-биле 101,2 миллион гектар шөлдүн тараа болган тараа-бобы (кукуру-даны санааска) культулары кестинген. Ол дээрге бугу тараа шөлдүн 89 хуузу-дур. Кестинген тараалыг шөлдө-рин хөй нуруузуң дүжүдүн бастырган.

Рис дүжүдүнү ажаалдазы кидин түлүк чоруп турар. Оон дүжүдүн бугу шөлдө-рин 40 хуузуңдан ажаап алган. Миллион ажал гектар шөлдүн кукуруза тараа ажаап ал-дыган, а 16 миллион гектар шөлдүн погаан массазын со-лос кылдыр белектен. Ся-дүкүдүн ажаалдазы эгел-зэн.

Техниктиг культураалар шя-лдеринде ажалдарың темизи база бөдөн. Чигир сөккө-лө-рин олуруктан шөлдө-рин 35 хуузуңуң, тарымал тоорук-тун — 43, долгун-хөндирин — 87, хөндирин — 53 хуузу-нун дүжүдүн ажаап алган. Хөөн тараан республика-ларын ажал-агыйлары хөөн-чиг-чидин дүжүдүн ажаап ал турар.

Ногаа-жылар, база күжө-нишкениң ажалдап турар. Ногаа шөлдө-рин 51 хуузу-нун дүжүдү ажаап алдыган. Картофель олуруктан шөлдө-рин 63 хуузуңуң дүжүдүн са-ваалан.

Келир чылдын дүжүдүнү бажың үнелерин колхозтар болгаш совхозтар түгүзүп турар. Күдүн чаштыраа кы-ла-лары 31 миллион ажал гектар шөлдө турар.

ТАЙБЫН АТОМНУЧ ЧЫЛЫ

Чыгыш хандырылган атомун совет станциясынын (ЧАС) туура доостуруучу чоошуулар. Оор коорустар Горький хоорайны чоо-кавында белингинг. Ол тулутуу белинде харан көөргө, хоорай чоогунун погаан аргазиминче ак корабль экин-дир чедип келген ишкан — чыгдар ужурау оо хоорай болгаш тууду шөлү мичаар көстүр.

Бирги реактор шахтазын улам-ла туттунуу бар чорур кул коорустуу дээринде чаа баууттунган өң хунге кылдайын турар. Станцияны атомун чүрүн хуэп алы-рынга оо ам белен.

Оң бичин-де бетинде — ийги реакторун шахтазын кан конструкциялары электир дугаалаалыктын отта-рында чайнынан турар. Ол бунд эвс көстүр-даа болза, оң камгалаа хойленин чд-ден тургустунган илдеп көс-түр турар. Оң иштин-де чүк сөөртү автомобиль эрте бээр хире кылын демир-бетон-дан кылган хананы болуп көрүс даан. Оң-биле чеге-дешир, ол бетон металл-биле хоогалттынган болгаш өң чу-га каң-биле шилтинган.

— Ан-даа шунту чүе кыл-дыганы оо эвс — деп, ЧАС-тын директоруну оралакчы Г. Обленин чугаалады. — Ийи чүс ажыг тонна деизинг ол реакторун бүрүн дугалагы, камгалаалык коорустуу шахта-га тургузар. Ынчангаш чогуу-вуста хоорай бар дээринден айымзынас бис. Станция-нык септелге залынче безин радиациянык хирер аргазы чок. Ол зал болза ийи шахта-нык аразында тургустунган болгай.

Хоорай шынал-ла чанымыс-та — улуг болгаш чаран, сат-дот кудумчулар. Оон кыл-дыктар заводтарын, техно-логический центрларын котель-налары база-ла ажылдарын-га белектенип турарлар. А оларын бүдүн чартык миль-лон чурттакчыг хоорайга дээрке унуктур турар ыкм-он ТЭЦ-теринден хай болуп турар.

— А бис чыгынмыш чокка бээр бис — деп, Г. Обленин чугаалады. — Станциянык ийи блогуун энергетиктик кү-чүзү миллион киловатт азы шахта 800 гигакалория бол-гай. Бо энергия дээрке, 300 муң чурттакчыг районну ийи сур-биле хандырынып чегир. Ол дээрке бо хоорай-нык дагже талазында кезин-дир. Ынчангаш бүдүн чарык чүс олар чегирин хаар апар. Бистин чыгымыс дээр-ге, ийи катан чик өртөктөг. Шах-ла ийде күчүзү ТЭЦ-ке хөмүрдүш чылаа чүс-чүс эшелону ажылдар бол-гай. А Горькийни ЧАС-ты оларынга чыгыс-ла чүк ма-шынды хөмүр-лаш негеттир.

— А экология талазы-биле байдал кандай? — Бистин коллектив элээн кави чүс кижиден тургусту-нар, а бис шунтуус чак Пе-черанин микрораионуна чурт-таар деп турар бис. Бо ра-ион дээрке, ЧАС-че дык чоок-даа. Уругар саккан база оң чогуунга тулар бис.

Горькийни ЧАС-ы — Европа талазын улуг-улуг хоорай-ларына ону тулуп тургузарын СЭКП-ни XXVI съездинин документтеринде көрдүгөн станцияларын эгиз-дир. Оң туура болза, чуртун одала-энергетик балансын улам сайзырайтгыларын херек-чырында боттайышкын ол. Ол дугайы СЭКП ТК-нык По-литбюроуну туралыг чуга-алаалы көргөн.

Бо станция бо беш чылаа ажылдарга кирер. Ол ычтар боттамын дээр ону тулуп тур-гузары-биле тулугдарын ийи эки күжү хоорай ынар чор-руткан болгаш тускай өртөм-челерин чалаан.

— Никитин-биле чугаалаарга, график бузугар чоруп тур бис — деп, М. Багражский чугаала-ды. Ынчалдаа-да станцияны моон-даа дүрген, чик өртөк-биле кыл болуп арга тур-ган. Реакторун коорустун сур-ору эгелээр-ле алыр тур-гаш, оон түнчүнде алыр бол-дуус. База-ла ийиан Волго-донскинде баштайгы реакторун алыр бис. Ынчангаш өрөдөр-ниң шевелде ажылдарын кы-жын эгелээр бис ол.

В. ИОНОВ, СЭТА-нык корр.

Бөгүн — немец-фашист эжелекчилерге удур Белград операциязынын эгелээн хүнүнден бээр 40 чылы

ЮГОСЛАВИЯНЫ ХОСТААНЫ

Болгарияны немец-фашист эжелекчилерден хостаарын дооскан дораа 3-кү Украин фронтуну шериглери (ычкан мен политиктиг эгелесел уду-тур турду) 1944 чылдын тен-чүзүнде чурттуң согуш-барымн талазында коо күнтерин, улам ийи шөл халаалык кылыр-кылыр мөөнөтүн. Мурунга коорун каттыжышкынар шунт-ла болгар-югослав кы-гаварже үлүп келген болгаш даайын-биле түлүп кириккен.

Югослав патриоттарын улут өөрүшкүн Черногория-нын согушчу партизан бригад-зын дайыччы Милослав

Отович мичаар илергей-лээн: «Бистер ону кагып-сука-саан черин чысты манаары-дег мана турдууус. Бо дур-эм, ол чедип келген — күчүлүг, тиктирбес армия».

Белградтын шаан халааш-кын операцияны чорударын-га совет Дээди командалаа 3-кү Украин фронтунуң 6-рык-ла бүтү күштерин, 2-ги Украин фронтунуң чамлык ке-лиин, 17-ги агаар армиянын ужуз чүдүн база Дунай фло-тилияны тускайлаан.

Белград ууче шаан хал-даар дугайында дайыччы ду-жалды бистин шериглеринс

кайы хире улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганын сактып тур-мен. Бистин дайыччыларыс дайычын дүрген чыла ша-кыш, акы-дунма югослав улус-ка фашист эжеледен хоста-лырынга дузалаар деп изиг күзөлдү турду.

1944 чылдын сентябрь 28-тин дүзүнде 3-кү Украин фронтунуң Совет Эвнелинин Маршал Ф. И. Толбухан ко-мандалаа шериглери Югосла-вияга турган немец-фашист эжелекчилерге удур шиптир-лиг шаан халаалыкчыне кир-ген. Кол согушчу Видин хо-орайны талазындан кылган.

Октябрь 4-те Неготия хо-орайны барыч талазында бу-рунгаараан совет шериглер Югославияны улусчу хоста-кы армиянын кезектери-биле каттышкан болгаш кады да-йылдажып кириккен.

Октябрь 14-те каттышкан шериглер Белград кылдыга чедип келген.

3-кү Украин фронтунуң по-литиктиг эгелесел тускай кы-гыгы үнүргөн: «Эш дайычын, сержант болгаш офицер! Сен үзэл болгаш шаан талазы-биле төрөл югослав чеге, болуңуң ижэнинче үнүп кири чыдар балыгланган фашист араатан-

ны чедир согар дээр, чедип келди... Бүгү Югославия фа-шистерни көөр хөңдү чок, ол немец динеригерге удур хан-ныг демиселди чорудуп турар. Гитлерин Германияны чыла шаан чок кылар үе чоош-ула келген. Ынчалдаа-да деми-сел ам-даа берге болур. Бо-лунуң бүтү күжүңү, тура-соруңуң ийиэни, фашист араатанын оң болуңуң ижэ-нинче тулутуңа чедир базар удурут сен».

Бистин шериг кезектеринс-биле кады Югославияны улусчу хоста-кы армиянын дайыччылары илелкейлиг хө-делип турган. Мындыг жеке-тиг көргүзгөн. Белград кызын-га майор Андреевич коман-дылан кээр фашистерни быжылгангач черилче тылдан келгеш аткалаан. Гитлержи-лер бүтү күжүн чыгаш уду-рланып турган. Майорун ба-ташонунга ЮУХА-нык под-полковник Меладжич Ивано-вич командалаан кээр ду-залаан. Совет дайыччылар болгаш югослав шериглер деми-ниг согуш-биле фашистерни чыла шапкыш, дайычынча ча-разындыгы камгалаалык ча-за булган үе берген. Югослав дайыччылар калыр-берт да-лар ажылдар Андреевич ба-ташонун бүдүү өрттөргө бер-теш, гитлержилерин тыл-дын атакалаан. Олар угуан-кут чок дезикен.

Югославиянык чоңу база төрүн чуртун хостаар дээр маалырым демисел, шаан халаан турган шериглерге бүтү талагы дузаны көргүзүп турган.

Югославияны фашист эже-лекчилерден хостап алыр дээр тулутушкунуна совет

болгаш югослав улустарын найырали өңү база быжыгып турган. Эң ылангыя ол найы-рал Югославиянык найысла-лы — Белград дээр тулутуш-кунар үезинде оңа чырыткы-ланчак илергэн. Ол тулутуш-кунарын дорт кирикчиин болгашма мен ону боум ка-ратарын-биле көрдү.

Ул тулутушкунар келерге калыг-дошун болган. Дайыч хоорайны күчүлү камгалаа кылган алган. Олар бистин шериглерини шаан хала-алышкын бүтү-ле арга-биле доктаалыр. Белградты берс-сеп шиптирлээн. Кудумчу бу-рун, бажын бүртүзү күш-биле алыр ужурга таварыш-кан.

Октябрь 20-нин эртенинде дайычын камгалаалык сөөгү штурм эгелээн. Дүне хоорай фашистерден арылаттын-ган. Боолар мыттаагы бар-ган. Кудумчуларга болгаш шилдерге чоңуң массалыг ми-тингилери ала-чайгаар болуп турган. Белградтын чурттакчы-лары хостаган хүнү канчаар-даа ажоо улуг өөрүшкү-биле демделген, немец-фашист эжелек-дараалдан хостап ал-ганы дээр Кызыл Шеригин дайыччыларыг ийи-биле өө-рүп четтиргенин илергейлэп турганар.

1944 чылдын октябрь 21-де Белградга тулутушкунунага өлгөн совет болгаш югослав солдаттарын болгаш офице-рлерин хөөрүжүс. Маалылар-ны сөөгү оорук хоорайнык болгаш оң чогуунга суурлар-ны бүтү чурттакчылары үзүн. Оларын акы-дунма чегеде ор-нукшуткан, ам инда турас-каалды кылган.

Совет чазак. Югославияны немец-фашист эжеледен хос-таары дээр Совет Армиянык шериглерин дайыччы хөдө-лишчилерин бедик-биле үнө-лөө, ССРЭ-ниң Дээди Со-ветин Президиуму Чар-лык-биле «Белградты хоста-ан дээр» деп малаады тур-гускаа, оон-биле ул оператив-нин кирикчилерин шапкан.

Югославияны чазак Югославияны болгаш оон найыс-малык хостаар дээр тулутуш-кунарга көртүскен эрес-алдым болгаш маалырым чорудуу 2 муң совет солдаттарын бол-ган офицерлерин өрдөткөн, медалдар-биле шапкан. Он үч совет дайычгыга Югосла-виянык улустун Маалыры ат-ты тыыскан. Оларын ара-зында танк шериглерини ге-нерал-лейтенанты В. И. Жданов, 73-кү гвардейки аджыг дивизияны команди-ри генерал-майор С. А. Козак болгаш ескерлер да бар.

Югославияны немец-фашист эжелекчилерден хостаар Балкан чартык ортуктуң чурттарына хостаарыга сөөгү үе-чада болган. Югославия-нык деискээрине шап хал-даар хөдөлүшкүннери түн-нелде дайын улут шты-рышкында таварышкан, аял оон улуг бөлүк шериг чыла шаптырган.

Югослав улустун төөгүзүгө чак-арин ажиттыган. Иштик реалыкчы күштер чүтү поли-тиктиг аштырышкында база таварышкан. Чуртка улусу-демократтыг эрге-чагырга тур-густунган.

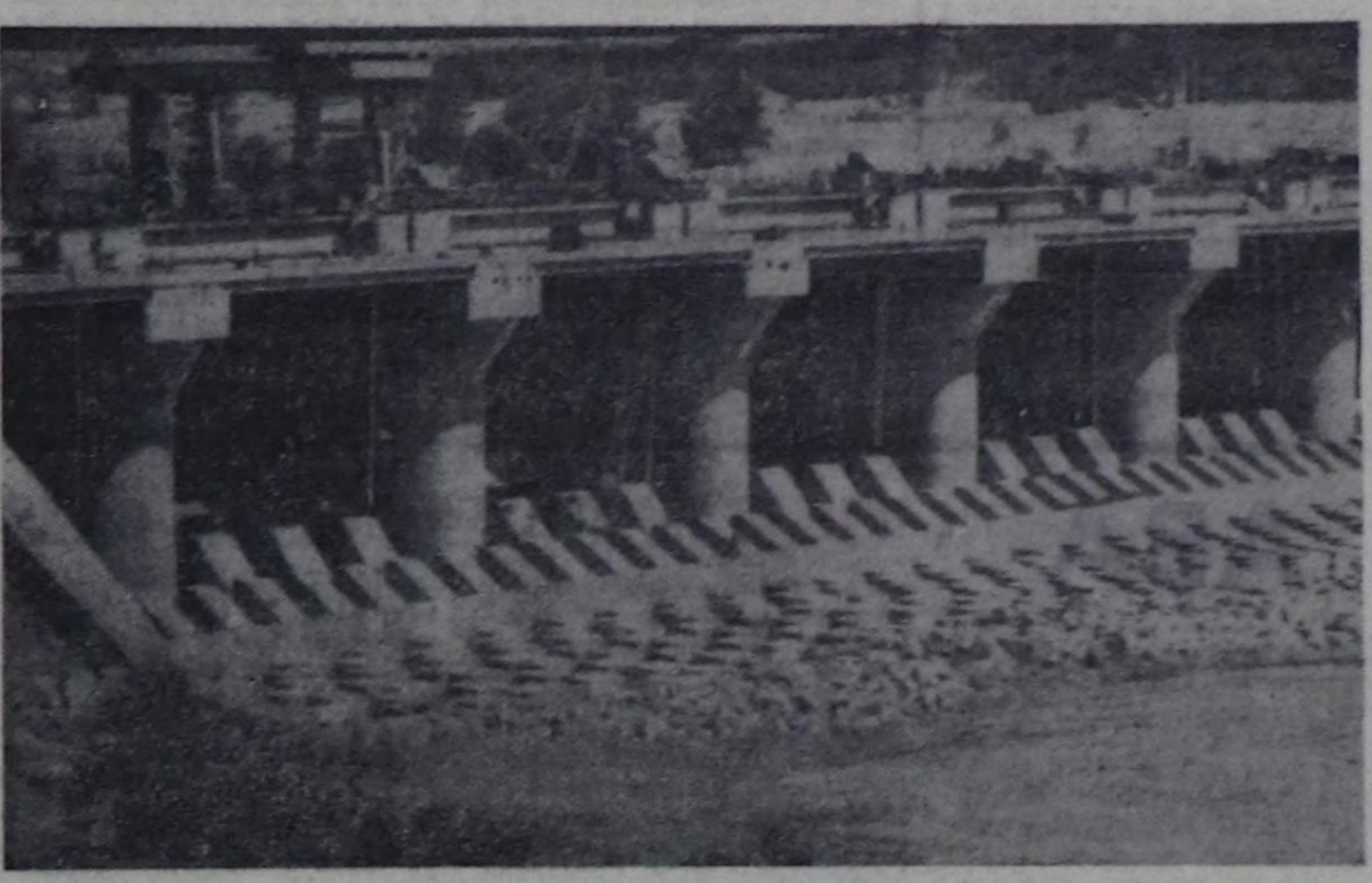
И. АНОШИН, Халашкан генерал-лейтенант (СЭТА).

Румыния болгаш Югославия «Демир хаалгалар-11» ден гидроэнергетиктиг болгаш суд-нолар чорур комплексти Ду-най хемде дем-биле дерип тур-гар. Гидроэлектростанциянык кол адырларын бирээзин — плотинаны (чурукта) тулар талазы-биле ажылдар доозу-ган.

Каймы-даа 27 мегаватт кү-чүлүг 16 гидроагрегаты «Де-мир хаалгалар-11» ГЭС-ке эп-теп тургузар. ГЭС-ти оо аг-регатынын сези Румыния-нык энергия хергелесин хан-апар. Олардык чамдызын Ленинградтык энергетиктери белсепк бүдүргөн.

«Демир хаалгалар-11» ГЭС-тин ийи күчүзү 430 мегаватт болур. ГЭС Югославия-нык болгаш Румыниянык ха-йызында-ла чыл бүрдө 1,4 миллиард киловатт-шак элек-троэнергияны бээр.

Анжирпрес — СЭТА-нык фотоу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БМБҮРЭЗЕКТИК СУДАЛЫ

СОВЕТ ЭВНЕЛИНИН ПЛОВДИВ ЯРМАКАЗЫНДА ХУНУ

ПЛОВДИВ. Делегейинг ин-да ажиттыган техниктик күс-күр ярмарказына Совет Эвнели-нин күчүлү демделгөн. Со-вет эртенниг болгаш техника-нык чедикчилер-биле, үлет-пуруң чаа чүдүлери-биле та-ныжар дээр хоорайнык чурт-такчылары даштыкы аалчылар болгаш специалистер олче сок-саал чок шуукуп турар.

ССРЭ-ниң экспозициязы Плов-див көрүлгезинин даштыкы кирикчилеринин делгезин чүд-лөрдөн эң улуг болуп турар. Бо уазада ында, чыгелээр-ге, 25 бүдүрүлгөн болгаш даш-тыкы салды каттыжышкы-намы кирикчип турар.

Болгариянык дык хөй ме-таллургия бүдүрүлгелеринде дериг-херекселерин чорудуп берген «Уралмаш» бүдүрүл-гелер каттыжышкыны, ССРЭ-де амгы үеинг электрон прибор-

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

БУДАПЕШТ. 16 тонна чүк-тү чүктөргө эжидирин чорур крааны баштайгы эжидирин-диринче Венгриянык судно-краан тулутушкунуң завод-лук бүтү коллективин үзүн. Чуртту фашизмден хостаан-нык болгаш 40 чылга бол-гаш Венгриянык Социалист эжылтын партизанын XIII съездинин аалар кылдыр куш-ажылы эчелтег киреш, корабльдер кылкычлары ССРЭ-ге чорудар крааны ху-сазындан бир ай мурундал белектер деп сөзүп берген бол-гаш оозун ээлээн. Эжидирин чорур «Чүдүрүкчү» совет да-лай порттарынык бирээзинге доктаама барып ажылдан ту-руптар.

Амгы үеинг дериг-херексел-

дер-биле чарты дериттинген ол бүдүрүлгенин коорустар Дунай эрини дугаар чатты-лып чоруткан. Ында рекон-струкция, техниктиг докумен-тация доозулан, ону совет специалистер ажылдан кылган. Ол чарты дериникин про-дукция кылып үндүрени барык 60 хуу көүдөлдү, интеграция согулгаларын күсөдиринге улам калбак кириар арганы бээр.

ГДР-НИН ТУРГУСТУНГАНЫН 35 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫ

БЕРЛИН. Герман Демократ-тык Республиканык ам болур 35 чылга алдар кылдыр «Микролат-Дрезден» завод-туң коллектив куш-ажылы эчелтег чедикчилер эртин-тир турар, онтика приборлары кылып үндүрү талазы-биле республикада кол чедерикти бирээзин ол ээлеп турар.

ССРЭ-де болгаш социалист дем каттыжышкынын өскө-каа чурттарында ботунда дейишкөк коллективтер-биле бо бүдүрүлгө сыйы харыл-заалыг.

Сайырады ажылдарын машинналарды болгаш дериг-херекселдер микрорелектро-нуң белик продукттуг «Ми-кролат 90» дээр тенгитерге ажылдар техниканы, ол ыш-каш бүтү-ле технологтуг де-риникин Совет Эвнелинге белектер бээрин доозуп турар.

Совет өйнүктеринин эң улуг чыгыш заводтуң ажылдары-на хуусаазындан ийи ай эрте күсөдиринг хуузагын.

УРЕ-ТУННЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ВАРШАВА. Чазактар ар-зынык эркен чылын ат сал-дыган дугуржулганын үнө-дөлгөш, совет болгаш полша үлетпүр бүдүрүлгелерин аразында дорт харылзаалар шапкын хөжүп турар. Амгы үеде 64 полша бүдүрүлгелерин коллективтер совет бу-дүрүлгелер-биле шуут харыл-зааларын доктаалды тургус-кан. Оларын дык хөй ийи талагы чогуур дугуржул-галар чарып алган.

Ол кады ажылдажыла бо-дунуң уре-түүлери ам бе-зин берип турар. Чижээ, Тар-нуз военторговуңда «Земет» завод Краматорск бүдүрүл-гелер-биле керезин атуугаар дагы-тымыш машиналарынга ажылдар боттары чорур шассинерин бүдүрү техниктег документаларын совет өйнүк-теринден алган. Чаа техника-нык ажылдарын баштайгы шыгалаалары келер чылы полша шахталарга болур.

Продукцияны коопераста-рынык болгаш техниктиг чаа чүдүлери репертеринин ай-тырылганы Варшаванык бол-гаш Минскин машинна ту-лушкун заводтарынын кол-

лективтери ийи күжөниш-кинери-биле шиптирлэп тур-рар. Ол бүдүрүлгелерин кол-лективтери эң чооку ийи чылдын дугуржулаа техниктиг 17 төмөндөлдөр талазы-биле ажылдарын кады чогаады кылдыр.

КОЛЛЕКТИВТИН ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

БРАТИСЛАВА. Судно-лик-теровозтар болгаш контейне-лер септээр эң улуг комплек-тиг телеавиация чогаалды тургузары Братиславанык «Дипавиаро» институту-нда доостур үе-чадызын кир-ген. Ындыг бүдүрүлгени бол-гаш хандырыкчы ажылдакчы-ларга 600 квадратлыг чурт-талга хоорайжыганын тула-рыга ажылдар бүтү-ле и-жеер-техниктиг докумен-тарын чыгыкчыга — Совет Эвнелинин тулуг органи-зациялыг бо чылдын төнчү-зүңге чедир дайычын бээрин оң коллективин хуузагын.

Чаа септелге комплекзин Дунайда совет хоорай Вилко-вонун чогуунга тулар. Ону Дунайда совет пароходство чери болгаш чүктөргөн да-жылдары хөмөр база даайы-лар тавары контейнерлерге кооператив эву-биле кады боттаандырып турар Дунай ка-нызын социалист чурт-тарынык «Интерлихтер» бак-таган бүдүрүлгелери кады ажылдарар.

(СЭТА).

Б. ГРЭМНИН ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ам-гы чүс чылдын дугуржулаа дайыччылар халаалтыг ур-жуктарында ийи уаза тавар-ышкан болгаш сөөгү да-йында 20 миллион ажыг ки-жын оскунган совет кижилер тайгында дык согуургал-ды болуп турар деп, ша-жын-чүдүлгелер америк ажыл-дакчы Библи Грэм парлааг конференцияга чугаалаан.

Совет Эвнелинге көзү чораз-нык конференцияны ол турас-кааткан. Совет кижилер Аме-риканый Каттышкан Штат-тары-биле чугалажышкы-нарык ак септидиг чүтүп турарында Совет Эвнелинге хөй бөсөөдөрлөргө үезинде бу-зүрөө мен. Ынчагаа олар-нык-биле үк чугалажышкы-нынар күш дегээриниң ту-

ружу-биле чоруттарында совет кижилер кэжак-лаа чөп-шээрешс дээрине база бу-зүрдөн деп, Б. Грэм медел-гээн.

АКШ болгаш ССРЭ эи-не үрегдекчи чексептерди, үк чексептер делегейин узуулак, кижин төрөлгөткөн дини ар-тарыга кандай-да арганы берсеп күчүлүг деп, Грэм меделгээн. Төгүтүн эи-не намы болгаш айылдыг үе-зинде чурттан турар-ды-бис. Мэин Совет Эвнелинге барып чоразын шыкаш. Ийи чурт-тарын аразыга харылза-лаар оларын бот-боттарын бичиригге, бистин ийи со-рулгавысты — тайгыны хан-дарында чугула болгаш бу-дур дээринге боттээр мен деп, ол чугаалаан.

МИТИНГ БОЛГАН

АЛДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эритреянык хөй-интэнигиз массалык митингтен Асмера чыгара болган. Эфиопиянык Ажылдык партиянык (ЭАП-тын) төгүтүг тургузучу съездинин шиптирлерин амыралга чедикчилер боттаандырыг боттары-нын бүтү күжүн бээрине бе-ленин митингтик кирикчи-лери меделгээн.

Эфиопиянык Ажылдык пар-тиянык тургузучу съезди-нин башкылы туртун экономикалык болгаш социал хөжүдгөдөния 10 чыл хуу-саалы план, партиянык программасы социалист тургузучу боттаанды-рынга тодаргай удуртуга бо-луп турар деп, митингте чү-е чугалаан ораторлар ооза-лаан меделгээн.

ДУВҮРЭЭЗНИННИГ БАЙДАЛ

ГФР. Бүрүзү чок, шаарарын калган манштар, хоралык, боктуг бугулардан хорананган сулуг хөмөр, көлдөр Бармын Германиянык деискээрине улам көүдөп турар. Уастырун химиктиг артычылары-биле боттаган түннелде ГФР-де агаар-бодуштук байдал улам баксырап, ки-жилерин болгаш дигр амыннарнык амы-тындыг айыл-дыг болуп бар чыдар. Монополистер болгаш бугуларга ээле-ри хөй кончаны алыр дээр хоралыг ботарын хөмөрже болгаш хөдөргө төктүрүп турар. Ол чорук үнүштерге база хоралык. Уастырун хоралыг артычыларын арылар улуг дериншигерге хөй ажа-хөргөни чарыгдарын харамнанган бугуларга ээлери эвээн түнчүг штрафтары төлө амдажы берген.

Аш-чем, көдээ ажыл-агый болгаш ыш ажыл-агый ми-нистерствозунуң меделзин атууга алыр, Бармын Германия-да амгы үеде бугу арга-эминерин шөлүнү үштүң бир ке-зин азы тодаргайлаарга—2,5 миллион гектар ээинер бок-талган, химиктиг бүдүмдөдөр-биле хорананган.

Хоранын химикат артычыларын черже, хөмөрже, ха-дөргө үргүлүг төп турар түннелде кудук суталар база хорананган. Ынчангаш ижер суг-биле ГФР-ниң чоңун хан-дырар чооку үеде ий берге айтырып болу бээрин специа-листер меделгээн турар.

Моон-биле холбаштыр шыгын сагыш дүвүрээшкенин ГФР-ниң демократтыг хөй-интэни элдергейлэп, бойду-ту араатангы эву-биле көөрүн соксадырын негеп турар.

ЧУРУКТА: Мюнхенниң парктарын бирээинде ыштапта «Мейд» дузалан көрүртүп деп бижик каан. Кислотагы чыс-ташкылар апаа түргүчү болуп турар. ЛЕХНИКУВА—СЭТА-нык фотоу.

Автономнуг областарда, округтарда

СУУР АНЫЯКСЫП ТУРАР

Кудымкар районун «Правда» колхозунун бүгү коллектив төлөптүг салгалды кыжындериче кол кичээлгеин салган. Ажыл-агыйнц удур-туктуу Г. Луногова «Улус чырдыкшынын тергенин» деп херек демдэн тывксым алаз эвес.

Көдзү школанын доозукчулары буруну-биле сөөгү чылдарда колхозка ажылдаар деген аргып кал турарында оок даразын ачы-халызы эпээш эвес. Ажыл-агыйнц акша-хөрөңгиз-биле школа туттуган. Көдзү ажыл-агый механизациянын кабиятерин мында дерип тургускан, специалистер мал ажылдын талазы-биле кичээлдерин эртерип турар. Ортумак болжол үстүкү класстарын өөреникчилери сүт-барзан фермасында будун чылды өтүрүп турар. Школанын ачыл хире доозукчулары — ажыл-агыйнц стипендиаттары дээди эртериня чедип алган, чаппып келгенер.

«Правда» колхоз көдзү ажыл-агыйга агаар-бойдузу ындыг кончут эки эвес зонага дүжүттү болжол сүт-саанын доктаамал көвүдөдип турар. Суур чылдын-на аныаксып турар, чүге дээс школаны дооскан аныак ажыл-ишчилер шөлдерге болжол фермалар-же аттанып, мында ажылдап турар.

Г. БАЖУТИН.

Кудымкар. ЭРТЕМДЕННИН КИЧЭЭЛДЕРИ

Улан-Удэ Чөөн-Сибириниң технология институтунун биохимия кафедрасынын эртелекчи, хову чурттуг малчынын огу В. Цыренов Агниск Бурят автономнуг округ чурттугларынын аразын-дан эртерменниң чедиги доктору болган. Оок бежен ажыг чуртташтары — эртермен кандидаттары.

Школага өөренип тургаш-ла, химияга болжол биологияга ол аажок сонургалдыг турган. Малчын туралга азын-га дуздалап, хову-шөлдерге

чажыттары-биле кады ажыл-дап тура-ла, көдзү ажыл-агый институтунга өөренип деп шиптирлеп алган. Ам ол — эртерменниң микробиолог-логтук синтезинин талазы-биле областа сурагыл специалист, эртем талазы-биле бежен ажылдарын, он-он чогаалды-галарын автору.

Ада-иезинге чедип келеш. Цыренов төрөн школазынга чоран. Амгы үеиниң микробиологиянын дугайында оок чугаазып уруглар аажок сонургал дичээлээр.

М. ПРУТКИН.

Агниское. КЛАССКА, ТУДУГГА

Усть-Орда Бурят автономнуг округтун төвү — Усть-Ордынский суурун №1 ортумак школазынын элээн көвей үстүкү класскаларында шуга-каторжу — казастакчыларның мергежилни тывксым дугайында херечилелдерин байыргай байдалга тыппып берген.

«Главостоксбестройнуң» специалистери катыштырган эки-замениер комиссиясы уругларын класстарга болжол кичээлдерге болжол туудуга ачкан теоретиктиг база практиктиг билги-мергежилни беди-биле үнелээ.

Ылангыя автономнуг округтун төвүнде туудуг талазы-биле мергежилдер дика чедипшес. Чуртталга бажынарнын, школаларын, уруглар асы-садтарын, садыг болжол амыдырал хандырылга объектилерин мында туудуп турар. Улус ажыл-агыйында эржек чугаа ачылчын мергежилдерге өөренилген школаларын күш-ажылчы кичээлдеринин программаларында киргет. Кичээлдерин инженерлер болжол дуржулгагы мастерлер эртерип турар, оларын башталгазы-биле школалар 70 квартиралыг бажынын иштики ажылдарын кылып чылаан. Нинтилетке ажыктыг күш-ажылга иденкейлиг киржилге — мергежил шиллери алырга аныктарын эл эки сумелчектер.

В. ХОДИЯ.

Усть-Ордынский.

Усть-Орда Бурят автономнуг округтун төвү — Усть-Ордынский суурун №1 ортумак школазынын элээн көвей үстүкү класскаларында шуга-каторжу — казастакчыларның мергежилни тывксым дугайында херечилелдерин байыргай байдалга тыппып берген.

«Главостоксбестройнуң» специалистери катыштырган эки-замениер комиссиясы уругларын класстарга болжол кичээлдерге болжол туудуга ачкан теоретиктиг база практиктиг билги-мергежилни беди-биле үнелээ.

Ылангыя автономнуг округтун төвүнде туудуг талазы-биле мергежилдер дика чедипшес. Чуртталга бажынарнын, школаларын, уруглар асы-садтарын, садыг болжол амыдырал хандырылга объектилерин мында туудуп турар. Улус ажыл-агыйында эржек чугаа ачылчын мергежилдерге өөренилген школаларын күш-ажылчы кичээлдеринин программаларында киргет. Кичээлдерин инженерлер болжол дуржулгагы мастерлер эртерип турар, оларын башталгазы-биле школалар 70 квартиралыг бажынын иштики ажылдарын кылып чылаан. Нинтилетке ажыктыг күш-ажылга иденкейлиг киржилге — мергежил шиллери алырга аныктарын эл эки сумелчектер.

В. ХОДИЯ.

Усть-Ордынский.

ПРИМОРЬЕ КРАЙ. Оожум океанын бассейнинге тайбы болжол кады ажылдажылга айтыргаларын талазы-биле анык шипилекчилерин чедиги делегей семинары Находка хоорайга болган. Делегейин 29 чурттарынын аныктар болжол студенттер организациаларын төлөөкчилери, эртерменер, хой-ниити ажылдакчылары семинарын ажылынга киришкен.

«Атомнуг дайынны кыжанышкынны узуткар, тайбы болжол кады ажылдажылга дээс демиселе Оожум океан девицеринин анык эртерменеринин ролю» деп темага чугаалажып көрүшкүнер, санал-онаалдар сочулгагы семинарын үезинде анаа капсыраштыр болган.

ЧУРУКТА: сурагыл болжол аан-чорукчулар Юлия болжол Данчо Папазовтарын (ортузулда) чүге чугаалап турары. С. КОЗЛОВТУН ФОТОЗУ. СЭТА-нын фотохроникасы.

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

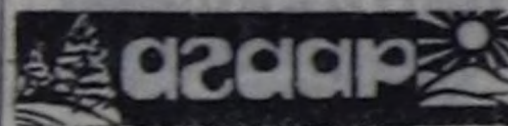
8.00 — «Уе» 8.40 — Эртерги гимнастика. 8.55 — Совет Эпелелиниң Маддыры Ф. М. Зинченко-биле школаларын ужуражышкын. 9.55 — «Лучшая дорога нашей жизни». Фильм 3-ку серия. — «Преодоление». 11.15 — «Аян-чорукчулар клубу». 12.15 — Чалмыларын чогаалдыла. 12.40—12.45 — Телемелдер. 14.15 — Телемелдер. 14.35 — Документалыг телефильм. 15.30 — Грузин ССР-нин уран чүл коллективтериниң концерти. 15.50 — ПТУ-га чү чүе, канчаар өрелдир. 16.25 — Орус чугаа. 16.55 — I Интернационалдың 120 чыллыгы. 17.30—Калың-айралдыг өр-бүл. 18.00 — Эртем болжол амыдырал. 18.30 — Документалыг телефильм. 18.45 — Бүгүн делегейде 19.00 — Мультифильм. 19.20 — БАН-ны туудуп тур бис. 19.50—Орус композиторларын вокал дүдди. 20.10. — Н. Островский.

Төрүттүгенинден бээр 90 чыл болжол оюнга. 21.00 — «Уе». 21.35 — «Вечный зов». Ийги фильмин 7-ги серия. — «Восстание». 22.45 — Эртем-нептерелди фильм. 23.15 — Бүгүн делегейде. 23.30—23.50 — Шыдыраага делегей чемпиондалы.

ИЛИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

9.05 — Англан дыл. 9.35 — Төвү. 4-ку класс. 10.05 — С. Прокофьев. «Золушка». Балет. 10.35—11.40 — География. 5-ки класс. 11.05 — Эдуард Багрицкийн шүлүк чогаалы. 12.10 — А. М. Горький. 10-гу класс. 12.40—12.50 — Эртем-нептерелди фильм. 18.00 — Телемелдер. — КЫЗЫЛДАН 18.15 — «Кызыл бөрүчүм». Е. Шварц. Тывын хөгжүмшн театрынын шилл. 19.15 — Телемелдер. 19.25 — «Азия төвү». 19.55 — Чарлаалар. МОСКВАДАН 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.20 — Документалдыг фильм. 20.40 — Фильм. концерт. 21.00 — «Уе». 21.35 — Опереттага инаткарга. 22.40 — Эртем-нептерелди фильм. 23.00 —00.50 — Футболга ССРП чемпиондалы. «Торпедо» — «Спартак».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Бөгүн республикага бүргөп, азыр, биче чыгастар. Мурунчукте дагылаа хар чавар. Согу-барым күткен каттыг күжү секундада 5—10 метр. Дү-

не 1 градус чылгандан 4 градус чедир соор, чамдык черлерге 8 градус чедир соор. Хундус 5—10 градус чылмыр. Кызылга биче чыгастар. Дүне 0 градус, хундус 6—8 градус чылгы болур.

Өг-бүлениң немешкени

Күдээс кээп турар оолдун ада-иезин хоочун малчын Аралтын Очей кончут эки билер. Ак-оол Салтактын от-лу. Бадм-Назын томааныг, ажылдар. Ол бүгүн иштинде болжол, оок секлини өөрүр турган. Уданаада ийн кудашкы дугурушкан. Улуг-Оорут акынга шайлаалга эртерген. Улуг улус баг хан, кажык чили, шидыраалан. А аныктар чини нажырын, хуреш эртергенер, дуржулгагалыг малчынын колданыгы бир чаа өр-иңаар немешкен.

Бичин-Уруг биле Бадм-Назын ада-иезинге дуздалап, ажыл-ишке чоорту дадыгын өөренигенер. Күдээс халык келжү кижи болган. Тыга томуун электерин олу-суду астыкан оок иштеш, чылгы-лап чорутуру кожа-хелбээ балдарын чогуу бо-ла көөр. Аныктар 1948 чылда өлгөнгөн. Ычан дайын согушунда, калы-берге чылдарынч би-рээин ол.

Амыдыралче чүткүл

Алмыз малчын уктуг аа-агбелерин уруглары болжол, кадарчыларын арга-дур-жулгазын өөренип алган. Кыргыларга каш чыл узаш-тыр дуздалап малчын-наш, бичин чаштарын өстү-

АВЫРАЛДЫГ АВА

рүп, школага өөредир-биле анык өр-бүлө суурже көчүп келген. Суурга келирге ажыл-иш, төлөптүг боорга Бадм-Назынн школа директору ажыл-агый эртелекчинге, кадарын аштакылап келген. Бежен чылдар үезинде аш-такчылар оолданын база халыклар турган. Бичин-Уруг он ажыг печкага оттулар чыгып дажыгышаан, ажыл-дап келген. Шак ыдым берге ажылга эр кижилер дег шы-дамын көрүскөн. Өг-бүлө кыймыл-даа ажылчын болжол шайлап, мактаалдан чыда кал-бастар. Ажыл-иш далдээс, амыдыралче чүткүлүг боор-га, чуртталга каас-шынк, аас-кежик мурунда деп чүе билдинер.

Идегелди шынзыткан

1964 чыл. «Тээл» совхозтун директорын Бадм-Назынн кичээлгеш: «Уруг-дарымыр өскен-дир. Школалы уругла-рыныр куруне хандырыла-зынга тургал-ла. Бичинилерин асы-салаада тургузуп бол-гай. Катал малчыналарга кандыгы? Эш-өөр силерге идегел турар-дыр»-деп, ол сүмелзин.

Дирекциянын сүмезин олар чагам дийей хүлээп алган, ошкү кодага берген. Ол кы-жын хар чуга-да болза, соок

чыккылаа. Кадыр-берт, ка-дар оштуг Караң-Өзек ак-сынга чыгыс өр кыштаан. Малчынар чыгыс аны-даа чудатпаан, кышты хур-менди ашкан. Даразында кышкы өр-бүлө шыгыны белеткенер. Мал чемин шыдамын кезип сооңуруп алган. Кургаг едети хойну болган. Кыштаг септел-гезин баш бурунгаар шынар-лыг чоруткан. Олут-чидын чок ажылдын түнеленде чазын чүс башка ооаштыр 112 аныын камгалап ап, мурунак-чы малчынын санын кырген. Шынал-ла, ажыл ки-жын каастар дээрн шын. Ажылга чүткүлүг болжол ту-дум, кичинин секлини сергек, амыдырал-чуртталга бай-шырак, акти биче, хөрө-хостуг чорутур. Бадм-Назын-нарын чедипшкын алаа-ла тыппып келбей, олар ажыл-ишче чогаалдык, тывынгар агараларын ажылган, бижыг турар-сорукут ажылдап кел-генин түнеленде болган. Чамдык кожа-хелбээ анык малчынар сүме айтырып, арга-дуржулгазын көрүп бо-ла кээр. Эш-өөрүнүң ындыг иде-гелин, бузурелнге олар өө-рүп, мергежилни агараларын тайлыбырал, нептерелди кел-ген. Күш-ажылга инак, мал-чынарнын оолдору Данил, Саша, Волода олар улуг ду-залакчылар болган. Дышта-нылазында ада-иезинге үр-гүлүг дуздалагылар.

Ажыл-ишке, хой-ниити-нелериг коммунист Бадм-Назын Салчакоч Ак-оол 1977 чылда херетер мөөр. Бүгүн херэжэн экин Бичин-Уруг Аралга, ажыг-шүжүге таварыша-лаа, бижыг ту-руштуту көрүзүп, уругларын азырагышаан, малчынар арт-кан.

Быжыг туруштуг

«Кижн өзөр, кидис шөйдүр» деп тыга чоңун мерген до-ма бар. Бичин-Уруг Салчак-очанын уруглары оок «а-ягыштар» болжол берген. Малчын не 1977—1981 чыл-дарда күске ооаштыр чүс

нар ортузунга чарлаттыган социалист чарышка докта-мал мурунакчы болуп келген. Москвада УАЧД-ге безин каш улаа чоран. 1970 чылда алаа улуг өөрүшкү болган. Он СЭП кижигүтүнге хү-лээп алган. 1974 чылда ошкү кадарчы-нын хой ажылыны шипит-кен. Ычан Оваалыг-Уукке кыштаан. Ол чөп хатчы бол-ганын, кодан девицерин безин хөрүтүпкен. Совхоз ичин чүс ооаштыр 85 баш хураган алыр планыг тур-ган. Малчын ооаштазын ажыг күдээсип, төрүтү чүс башта-на 88 хураган алган. Оок көрүзүп совхозтундан белик болган. Даразында чылдарга чүстен мыч хире чаш төлдү доктаамал ап келген.

Ажыл-ишке, хой-ниити-нелериг коммунист Бадм-Назын Салчакоч Ак-оол 1977 чылда херетер мөөр. Бүгүн херэжэн экин Бичин-Уруг Аралга, ажыг-шүжүге таварыша-лаа, бижыг ту-руштуту көрүзүп, уругларын азырагышаан, малчынар арт-кан.

Бичи туруштуг

«Кижн өзөр, кидис шөйдүр» деп тыга чоңун мерген до-ма бар. Бичин-Уруг Салчак-очанын уруглары оок «а-ягыштар» болжол берген. Малчын не 1977—1981 чыл-дарда күске ооаштыр чүс

Адыр-Кара-Сугда

Эртен чылын мал чемин эки белеткен. Сиген, көк-сула-ны 49 тоннаы белеткен, едети 15 тоннаы болген. Кыш эки эртекж, чаш соок бол-ган, малдын чаш түлүнге бер-гедешкенин болдурган. Бой-дустун мындыг шиптарвазын-нары тура-лаа, бо чылын чүс башта-на 102 хураганы менди алган. Социалист чарыш-ка Самдчан Хертектн кий-тирген. Бирги, ийги акартал-даа, калы-ла малчын экил ажылдан. «Эн эки үлөөсөлг өр-бүл» деп чарын малчын-нарын аразында организаци-тыган. Ол чарышка Бичин-Уруг Салчакоча тилекчи бо-луп. «Улөөсөлг малчын өр-бүл» деп ымыл-биле шай-наткан. Малчынын кыштаа хожу бригаданын төвү. Ко-данда чырык кинирткен. Кыштагынын турар чөп Улуг-Самчынын улуг. Эртен хун ол девицерин шыва алы-бээр. Изиг өштүтү кадыр мөстериң дагылар шөйлүп чоруткан.

1981 чыл. Малчынын ш-өө-рү пессаже үзгөн. Ол үезде «Тээл» совхозтун Кызыл-Дат салбырын эртелекчин, көдзү Совет күсүмүн чогаалды-чы арга-мергежилни анык-тарга дамыдырал сумелви-шкан, малчынын артарын шиллэн. Оларын дилгэн өзү-гээр кадарчылашкан, үш чыл узай мурунакчыларын олурундан дүлүшкөн. Анык-тарга арга-сүмезин айтып бе-рип турар.

Чону Бичин-Уруг Салчакоч-наын «ал-боду-даа, ажы-тө-дү-даа малда чүркет» дикир. Дун огул Данил хойку бри-гаданын бригадир, он биче-зи Александр — Ак-Довурак-ты мактадыг чолачы. Воло-да — дээди эртермен, Сергей — Красноярскийн көдзү ажыл-агый техникумда өө-ренип турар. Шериг албанын-да Алеша бар. Кызы Лена онгу классты эки дооскан, ол башкы болжол күзөлдиг, Хеймер кызы — Чойганмаа дөртүк классты кончут эки демдектериг дооскан.

Х. ТЮЛЮШ. Бай-Тайга район.

Адыр-Кара-Сугда

Эртен чылын мал чемин эки белеткен. Сиген, көк-сула-ны 49 тоннаы белеткен, едети 15 тоннаы болген. Кыш эки эртекж, чаш соок бол-ган, малдын чаш түлүнге бер-гедешкенин болдурган. Бой-дустун мындыг шиптарвазын-нары тура-лаа, бо чылын чүс башта-на 102 хураганы менди алган. Социалист чарыш-ка Самдчан Хертектн кий-тирген. Бирги, ийги акартал-даа, калы-ла малчын экил ажылдан. «Эн эки үлөөсөлг өр-бүл» деп чарын малчын-нарын аразында организаци-тыган. Ол чарышка Бичин-Уруг Салчакоча тилекчи бо-луп. «Улөөсөлг малчын өр-бүл» деп ымыл-биле шай-наткан. Малчынын кыштаа хожу бригаданын төвү. Ко-данда чырык кинирткен. Кыштагынын турар чөп Улуг-Самчынын улуг. Эртен хун ол девицерин шыва алы-бээр. Изиг өштүтү кадыр мөстериң дагылар шөйлүп чоруткан.

1981 чыл. Малчынын ш-өө-рү пессаже үзгөн. Ол үезде «Тээл» совхозтун Кызыл-Дат салбырын эртелекчин, көдзү Совет күсүмүн чогаалды-чы арга-мергежилни анык-тарга дамыдырал сумелви-шкан, малчынын артарын шиллэн. Оларын дилгэн өзү-гээр кадарчылашкан, үш чыл узай мурунакчыларын олурундан дүлүшкөн. Анык-тарга арга-сүмезин айтып бе-рип турар.

Чону Бичин-Уруг Салчакоч-наын «ал-боду-даа, ажы-тө-дү-даа малда чүркет» дикир. Дун огул Данил хойку бри-гаданын бригадир, он биче-зи Александр — Ак-Довурак-ты мактадыг чолачы. Воло-да — дээди эртермен, Сергей — Красноярскийн көдзү ажыл-агый техникумда өө-ренип турар. Шериг албанын-да Алеша бар. Кызы Лена онгу классты эки дооскан, ол башкы болжол күзөлдиг, Хеймер кызы — Чойганмаа дөртүк классты кончут эки демдектериг дооскан.

Х. ТЮЛЮШ. Бай-Тайга район.

«ЧАЙКАНЫ» ЧОГААТКАЧ ЧЕРДЕ

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Улуг орус чогаалчы Антон Павлович Чеховтун төрүттүгүн хунунаан бээр 125 чылдын бистин чуртувус болжол делегейни хой-ниитизн удаас-дегээр. Оок чогаалдарына сонургал ды-ка улуг. А. П. Чеховтун Литература-турас-каалдыг күрүне музейн Москва чогуунаа Мелиховада туруп турар. Чыл бүрүдө алаа 150 муң чедир кижн кээп, улуг чогаалчы-нын амыдыралы-биле болжол чогаалды-газы-биле талчып турар. «Чайка» деп кайгамчык солун шинин, а

ол ышкаш «Эрлер», «Чоогада» деп чогаал-дарын Антон Павлович бодунун үезинде Мелихова суурга бижээн.

Чогаалчынын амыдыралы-биле холбаш-кан чүдүлөр музейге доктаамал немежип турар.

ЧУРУКТА: А. П. Чеховтун Мелиховада бажыны. Н. АКИМОВТУН, Г. ХАМЕЛЬЯНИН-НИН ФОТОЗУ.

СЭТА-нын фотохроникасы.

Чогаалчынын амыдыралы-биле холбаш-кан чүдүлөр музейге доктаамал немежип турар.

Чогаалчынын амыдыралы-биле холбаш-кан чүдүлөр музейге доктаамал немежип турар.

ЧУРУКТА: А. П. Чеховтун Мелиховада бажыны. Н. АКИМОВТУН, Г. ХАМЕЛЬЯНИН-НИН ФОТОЗУ.

СЭТА-нын фотохроникасы.

СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

ШЫДЫРАА ВОЛГОГРАД.

Делегейиня бирги чери дээс шыдыраа мар-гылаадын алдыг салым-да Майя Чибурданнине биле Ирина Левитина олар 36-гы көште хаймыншканнар. БАСКЕТБОЛ ЧЕМПИОНАДЫ ЭГЕЛЭЭН

ВЛАДИВОСТОК. Баскетбол-га ССР-ния бешки чемпион-адын баштайгы оюнларынга дээди лиганың алды команда-ларыныг ужуражылганы болган. Ойнаарында чамдык аскерилер кирген болжол хемчээлин улгаттырган шөлө Тбилисский динаможулары-биле Ташкентиниң «Университет» командалары старте үнүпкен. Динаможу Геннадий Капустин (186 см дуртут) чаа дурмаа, киригенин өзүгаар дээрбечке

6,25 метраен кири октапкан, командалыгы хари угда 3 санын немези. Оок азынгар, чараш оюну, ырактан чазыг чок октаары болжол шын дамыч-лары ук ужуражылганы чедипшкын төндүрениге илгилг болган. 92:88 санга динаможулар тиллэн. Манга Капустинин үлүү өзүш эвес болган.

Тус черин «Спартак» командалы база-ла көрүкчүлөр-ниң сонуургалын хайныктар-ган. Олар бо уаада Ленинградтан келген дуржулгагы чыгыс клубчулары-биле ужу-рашканнар. Баштайгы мину-талардан эгелеп шөлүн ээле-ри мурун берсе-даа дуржул-галыг ленинградчылар шөлүн-де иденкейлиг, 99:88 санга утканыр.

ЧУРТУН

ЧУРТУН. Чемпионнары ЦСКА-нын баскетболистери Вильности «Статига» коман-дазын 112:82 санга тиллэн.

ПАРУСТУГ ЭЖИДИРЕРИ

Парустуг эжидиреринге Иславияда Чөр ортузу далайда порт хоорай Паломоста доос-туп турар Европа чемпион-адынга Тбилисскийн спортчузу Гурман Биганшвили биле та-ликин Александр Зыбин олар «вездный» класстын парусту-рынга эжидиреш, алды ме-далдарын чаалап алганыр.

Бо экипак чуртуту Севасто-поль хоорайында болган че-мпоннадыга болжол Таллинге болган маргалаага тилекчи болган.

(СЭТА-нын көрр).

АЭРОБИКА

Ам кайдыг таныны таны-лап турарыл? Агы-агы үе-лерде бо айтыргы язы-бу-ру харымал турган: мазурка-ны, вальс, фокстроттун, тан-го, чарльстонун, твисти... А бөгүн эне модала танчы-кадыг? Милдон, милдон анык кижилер дадалаал чокка-ла мынчар харымлаар-лар: аэробика!

Хореографтар ону дынаа-ш, эгиптерин кыскаш, чында-ны чок дээрлер. Оларын оо-зу база-ла шын. Чүе дээрге, аэробика — ол дээрге калык-дылга күш-културалында бү-дү улангыштыр болжол. Эмчи Кеннет Купер ону ажылы-тыккан, үндөлгөн. Аэробика дээрге, колдуунда оожум ма-наашкы болур. Аэробикти гимнастика ээробикти тан-гы, спортту дискотека-даа деп алап турар. Бистин чуртта массалыг күш-културалын ол чаа хевирин ритмниг гимнасти-ка деп ады берген.

Музыка алаа-биле кыл-дыр гимнастиктиг шимчээш-кинерин ритми аэробик-каны танчылар-биле төрөлдеш-тирин турар. Ынчалза-даа анаа танчы 3-5 минута болжол болза, аэробиктиг тан-чы 30-60 минута үргүзүлээр. Ону кылып турда, кижиниң судамы бир минутта 120-150 катан согар. Танчы үезинде бир минута хире кыска пау-заларын кылып, ынчалза-даа ол сандайга олутуру азы оожум кылаштары эвес, а база-ла мергежилдер (элээн чиник) кылыр болур.

Аэробикти гимнастиканын бир кичээлдин дургузунда оон киржикчилери 5-10 кило-метрин манлап эрген ышкаш болур. Кандыг-ла-бир чартык чыл-дын, кыска үениң дургузунда аэробикти гимнастикага хан-дыкчыларын саны дык-дырларыл? Улуг өртертиг хөрөңгөне күтүлгөн, кол-готки, хой шимчээлдерин кызыр бут шыгыларын бол-гаш дискотектиг чылын кам-галап арттары-биле аргып

каан кылын гетрлер херекет-тир. Бутка чешкелерин, бажы-нга кедер тапчакаларын ке-лер азы кызыл